

מאמר 2 מתוך 5

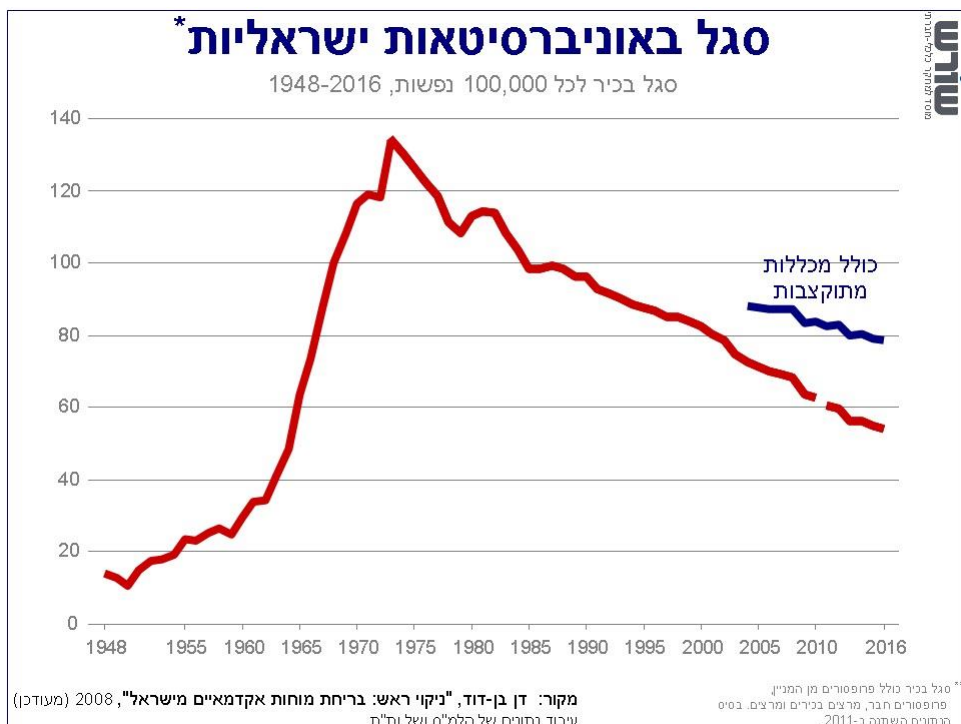
התפנית בעדיפויות הלאומיות היתה בשנות 70. את המחיר אנו משלמים היום

כבישים פקוקים ובתי חולים עמוסים הם רק שניים מהתוצאות של הצבת אינטרסים מגזריים מעל לאינטרסים לאומיים במשך עשרות שנים

דן בן-דוד

הזעזוע הלאומי האדיר שגרמה מלחמת יום הכיפורים, ואחריה, המהפך הפוליטי במדינה – משמאל לימין – בשנות ה-70, הובילו לתפנית משמעותית בעדיפויות הלאומיות של ישראל, עם השלכות מרחיקות לכת המורגשות עד היום. מדגם קטן של שינויים אלה יכול להמחיש עד כמה רחבות היקף ועמוקות היו השפעות התפנית של ישראל.

כשהיא אוספת אליה ניצולי שואה ופליטים יהודים ממדינות ערב, שהגיעו לארץ רק עם בגדים על גבם, הצליחה ישראל לבנות ערים, כבישים – ובאופן די מדהים, אוניברסיטאות מחקר שהפכו לבין הטובות בעולם. אוכלוסיית ישראל גדלה באופן אקספוננציאלי במהלך העשורים הראשונים שלה, אולם מספר אנשי ונשות הסגל האקדמי הבכיר עלה אפילו מהר יותר. עד אמצע שנות ה-70, התקרב מספר הסגל הבכיר לנפש באוניברסיטאות לרמות אמריקאיות.

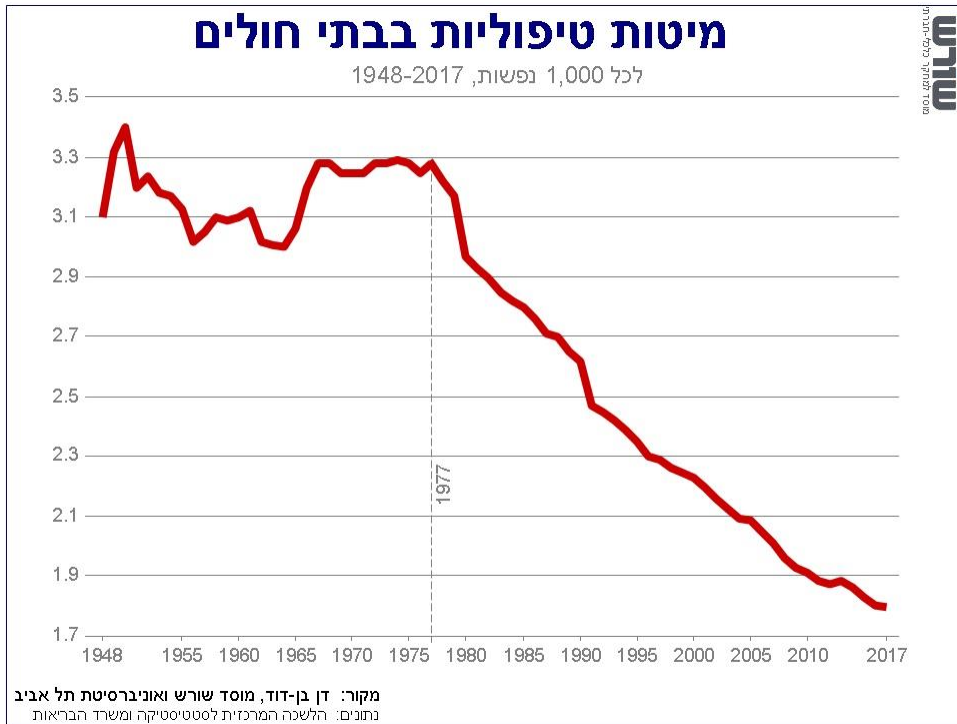

מאז, רמת החיים בישראל (כפי שזו באה לידי ביטוי על ידי התמ"ג לנפש) עלתה ליותר מפי שניים מרמתה באמצע שנות ה-70, בעוד האוכלוסייה גדלה כמעט פי שלושה. הצורך במוסדות אקדמיים מהשורה הראשונה קיים, וישנם המשאבים לאפשר זאת, אולם העדיפויות הלאומיות של ישראל, הוסטו מאז למקומות אחרים, ומספר הסגל הבכיר לנפש צנח,

לפחות ממחצית מרמתו באמצע שנות ה-70.

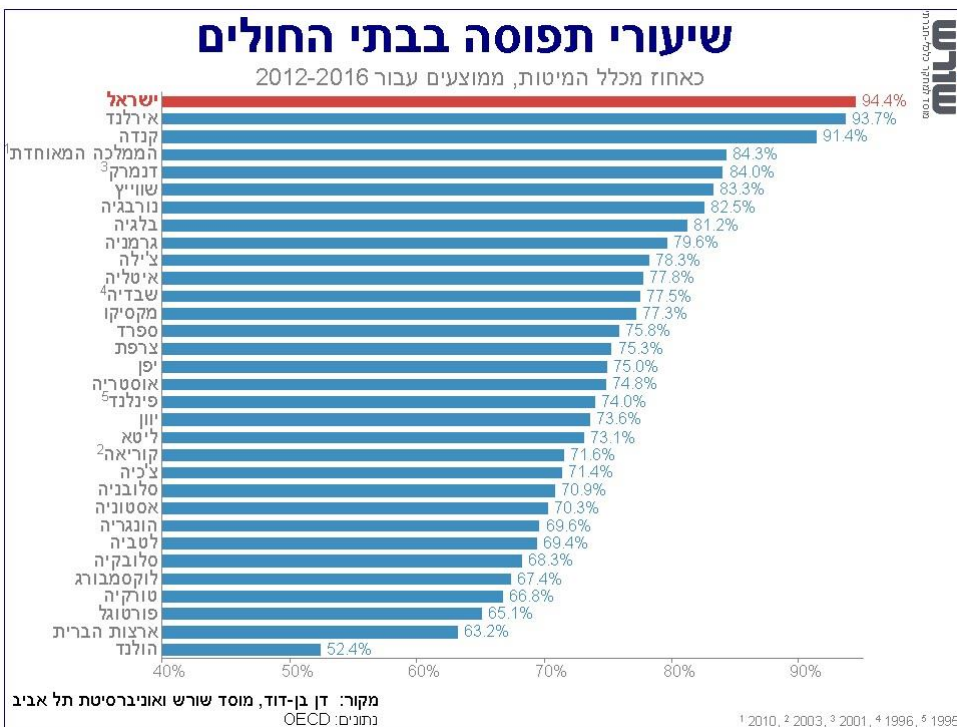
גם שירותי הבריאות

ספגו גורל דומה. במהלך העשורים הראשונים והקשים מאוד שלה, ישראל הצליחה בכל זאת לבנות בתי חולים ולהוסיף מיטות אשפוז בקצב שהדביק את גידול האקספוננציאלי של האוכלוסייה. כל זה נבלם בפתאומיות ב-1977, כאשר מספר המיטות לנפש החל בצניחה חופשית הנמשכת מאז.

כתוצאה מכך,

שיעורי התפוסה בבתי חולים הפכו לגבוהים ביותר בעולם המפותח בתקופה שקדמה למגפת הקורונה. ברבים מבתי החולים בישראל התפוסה חוצה את תקרת ה-100% במשך רוב השנה, מה שמאלץ להשכיב חולים במסדרונות ובפינות אוכל של בתי החולים.

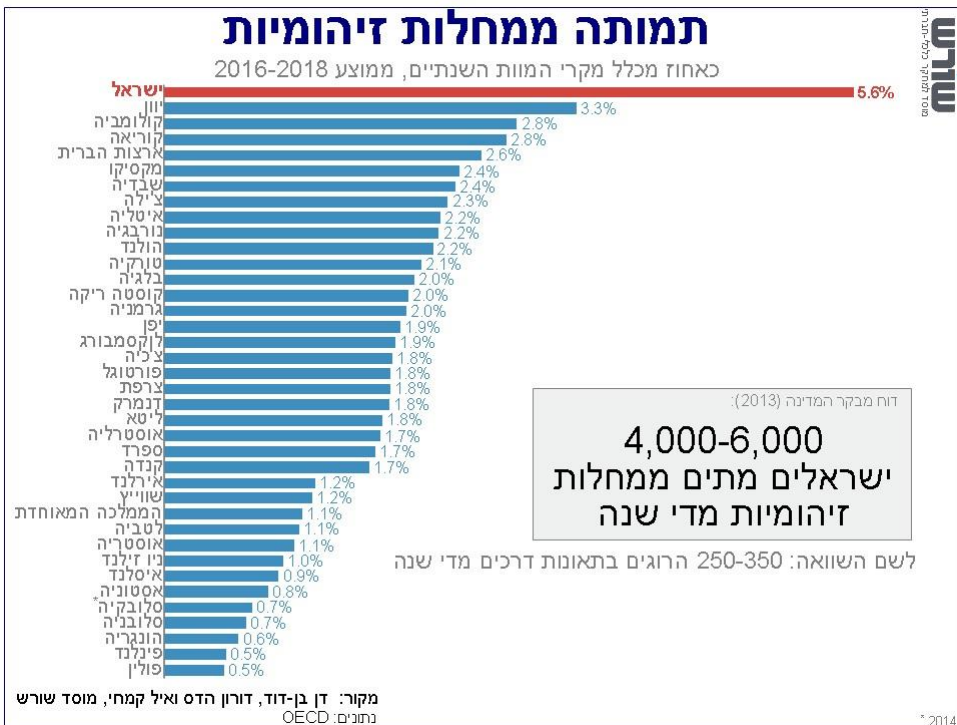

השילוב של צוותים (רופאות/ים, אחיות/ים וכח העזר בבתי חולים) קטנים מדי עם צפיפות החולים אינו מספק את האשפוז הבטוח או

הסטטילי ביותר. כתוצאה מכך, חלקם של הישראלים המתים ממחלות זיהומיות יותר מהכפיל את עצמו תוך שני עשורים בלבד, מה שהופך את ישראל לחריגה באופן יוצא דופן בעולם המפותח שלא חווה זינוק כלשהו בתמותה ממחלות זיהומיות.

לפי נתוני משרד מבקר המדינה, בין 4,000 ל-6,000 ישראלים מתים מדי שנה ממחלות זיהומיות,

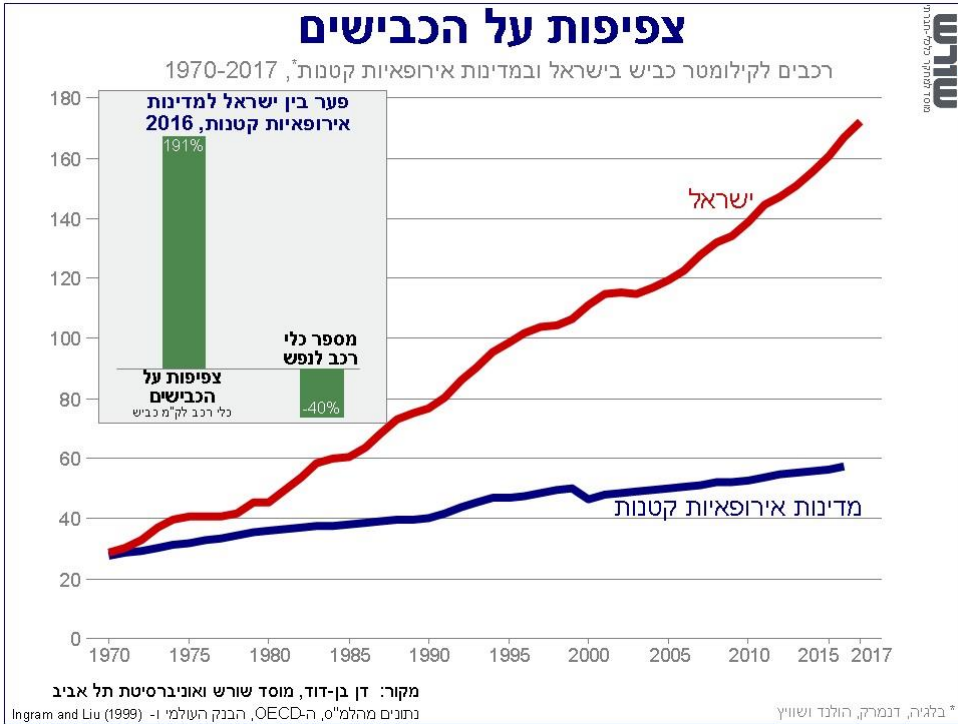

מספר שהוא כמעט פי 17 ממספר ההרוגים בתאונות דרכים מדי שנה. בהשוואה לשאר מדינות ה-OECD, חלקם של הישראלים המתים ממחלות זיהומיות מתוך כלל מקרי המוות במדינה גדול ב-70% מהשיעור במדינה הנמצאת במקום השני, יוון.

הגודש בכבישים ממלא תפקיד מרכזי

בהקטנת פריון העבודה. למשל, אם חברה צריכה להעסיק מספר כפול של נהגים כדי לספק את אותה סחורה, כי הנהגים תקועים בפקקים כל היום, אזי פריון העבודה של נהגים אלה נחתך בחצי, עם כל ההשפעות הנלוות לכך על שכרם.

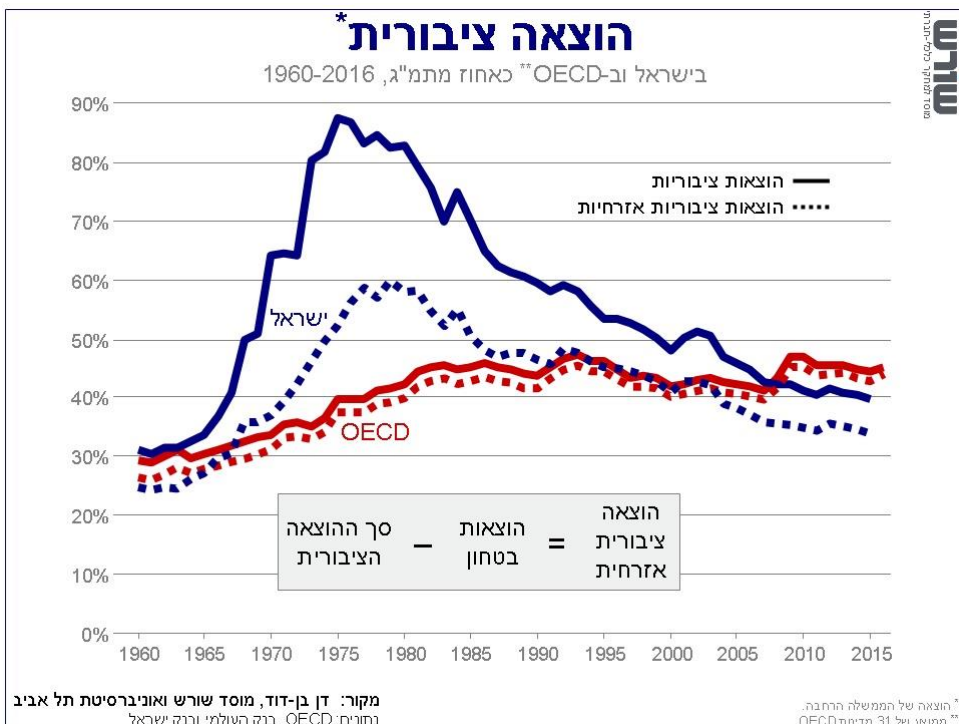
צפיפות על הכבישים

במבט לאחור, מתברר שכבר ב-1970 הצליחה ישראל להגיע לשוויון מוחלט עם ממוצע המדינות הקטנות באירופה מבחינת מספר כלי הרכב לקילומטר כביש. מאז, עלתה הצפיפות בכבישי ישראל לכמעט פי שלושה מהממוצע במדינה הקטנה באירופה. זאת, למרות שלישאלים יש 40% פחות כלי רכב לנפש.

הסיבה לכך שכבישי ישראל כה עמוסים, על אף המיעוט היחסי של כלי רכב, נובעת מתת השקעה ניכרת בתשתית התחבורה של המדינה – ובפרט מחסור חמור בחלופות של תחבורה ציבורית. אמנם יש סוף סוף גידול בהשקעה זו, אך זה מעט מדי ומאוחר מדי כדי להאט את הגידול המשמעותי בעומסי התנועה. אלה הן רק מספר דוגמאות להסטה הגדולה של העדיפויות הלאומיות מתשתיות חיוניות. אפשר לטעון – כפי שנוהגות ממשלות ישראל – שזו תוצאה של הוצאות הביטחון ענקיות הנובעות מצרכים קיומיים

הוצאה ציבורית*

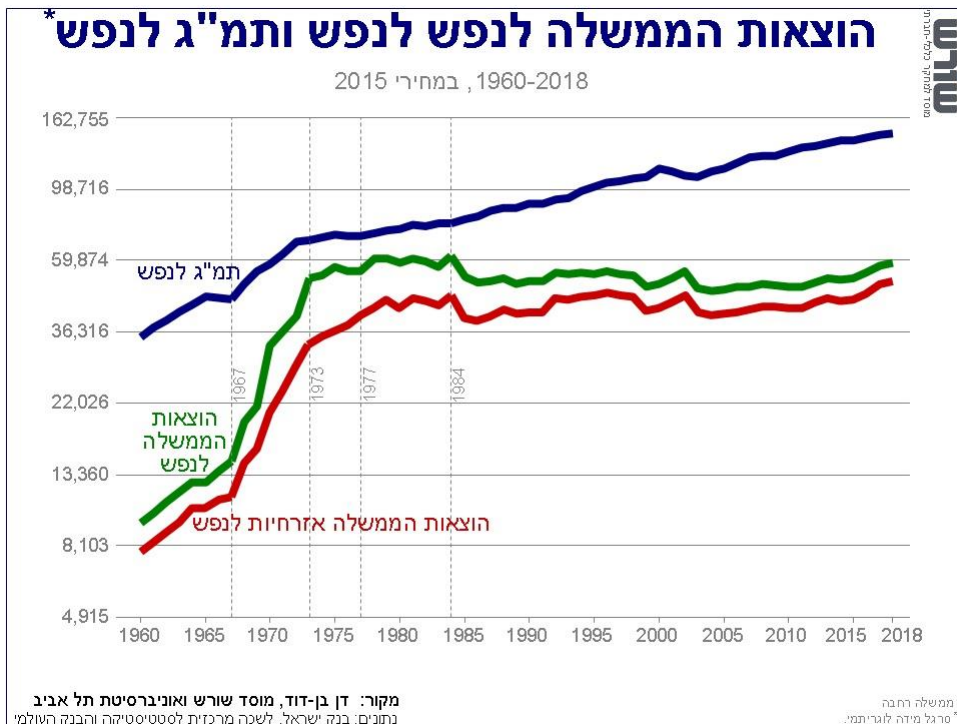
ושפשוט לא נשאר מספיק בקופה הציבורית כדי לממן צרכים לא ביטחוניים. בעוד שהוצאות הבטחון של ישראל גבוהות מאוד בהשוואה למדינות מפותחות אחרות, הטענה שלא נשאר מספיק לשימושים אזרחיים מטעה – במקרה הטוב. חלקה של ההוצאה הממשלתית האזרחית (כלומר, סך הוצאות

הממשלה ללא הוצאות הבטחון) מתוך התמי"ג אכן נמוך מהממוצע ב-OECD בשנים האחרונות. אולם, זה לא היה המצב בין אמצע שנות הששים של המאה הקודמת עד לפני כעשור וחצי – העשורים שבהן חלה התפנית החדה בעדיפויות הלאומיות של ישראל. למעשה, במשך רוב התקופה הזו, ההוצאה האזרחית של ממשלת ישראל לא הייתה קצת מעל ממוצע ה-OECD, היא הייתה הרבה מעליו.

עד לאחרונה, כסף ציבורי מעולם לא היה חסר ולא היווה באמת את הסיבה לחוסר הדגש על מה שהדורות הקודמים ראו כחשוב. מאז אמצע שנות ה-70, הכסף פשוט הופנה למקומות אחרים.

בעוד שתקציב המדינה עושה רושם שהוא שקוף, עם אלפי תקנות תקציב הרשומות תחת סעיפי משרדי ממשלה שונים, מידע זה בפועל חסר משמעות. למשל, אפשר להניח שתקציב משרד החינוך משקף את סך הוצאות הממשלה לחינוך, אך בפועל לא כל הכסף הזה אכן הולך למטרות חינוכיות. בנוסף, משרדים אחרים מפנים תקציבים למטרות הקשורות לחינוך, בין אם במישרין או בעקיפין דרך ארגונים לא ממשלתיים.

למרות שברור שתשתיות מפתח הוזנחו, לא ניתן לקבל תמונה מדויקת לאן הלכו התקציבים הציבוריים בפועל. אולם ניתן לחבר בין פיסות מידע זמינות לקבלת פרספקטיבה טובה יותר על מה שהתרחש.

לאחר שמנכים את האינפלציה ואת גידול האוכלוסייה, הוצאות הממשלה גדלו מאוד בין מלחמת ששת הימים ב-1967 למלחמת יום הכיפורים ב-1973 – כאשר הגידול בהוצאות לנפש עלה בהרבה על הגידול בתוצר לנפש. תקופה זו לא רק כיסתה את מלחמת ההתשה עם מצרים, אלא כללה

בנייה גדולה בשטחים שנכבשו במלחמת ששת הימים. בעוד שחלק היו הוצאות על ביטחון, הזינוק בהוצאה הציבורית האזרחית רומז על כך שזהו אינו כל הסיפור. הממשלה המשיכה לממן את העדיפויות הלאומיות הקודמות תוך שהיא החלה לממן סדר יום חדש הנובע מהתרחבותה של ישראל.

לאחר מלחמת יום הכיפורים חל זינוק חד בהוצאות הממשלה האזרחיות. הפיצוץ בסך הוצאות הממשלה, לצד חוסר יכולת להעלות מסים לרמות הנדרשות לכיסוי ההוצאות הוביל להדפסת כסף לכיסוי הגירעונות. התוצאה הייתה היפר-אינפלציה.

סביר להניח שבשנים שלאחר 1973 נפל האסימון לממשלה שהיא אינה יכולה לממן בו-זמנית את העדיפויות הלאומיות מלפני 1973 לצד העדיפויות שלאחר 1967. יתרה מזאת, הצטרפות החרדים לקואליציה בשנת 1977, לראשונה בתולדות המדינה, גרמה לכך שצריך היה לנתב תקציבים רבים נוספים לכיונם. הקפיצה בפריון הילודה של החרדים לצד הצניחה החופשית בתעסוקה של הגברים החרדים הם אינדיקציה שמדובר כנראה בתקציבים גדולים למדי שהופנו לכיוון החרדים. השורה התחתונה היא שהאינפלציה המשתוללת והצורך לשלוט שוב בתקציב המדינה הובילו להחלטה להחליף את העדיפויות הלאומיות הקודמות באלו המשקפות את הקואליציות הממשלתיות החדשות.

ישראל משלמת מאז את מחיר ההחלטה הזו.